

DERSHANELERİN KAPATILMASI EĞİTİMDE KALİTEYİ VE FIRSAT EŞİTLİĞİNİ SAĞLAR MI?

Eğitim Reformu Girişimi (ERG) bu belgeyle, son günlerde dersanelerin dönüştürülmesi/kapatılması ile ilişkili olarak kamuoyunda gelişmekte olan tartışmaların doğru bir temelde gerçekleşmesine katkı yapmayı amaçlamaktadır. Türkiye’de eğitim politikalarında değişim konularında sıkça yaşanan bir durum, konunun özünden uzak ve yapıcı olmayan tartışmaların ortaya çıkmasıdır. Bununla beraber, köklü ve kapsamlı değişikliklerin ani biçimde gündeme getirilmesi ve yeterli zaman verilmeksizin uygulamaya konması da kendi içinde başlı başına bir sorundur. Ülkedeki birçok bireyi doğrudan ilgilendiren dersaneler konusundaki tartışmaların da, ilgili sorunların olası nedenlerinin ve çözümlerinin veri temelli ve bütüncül bir biçimde ele alınabileceği bir zemine yönlendirilmesi gereklidir.

Son günlerde basına yansıyan haberler ve yapılan açıklamalarla, Türkiye’de eğitim politikası gündeminin merkezine dersanelerin kapatılması/özel okula dönüştürülmesi yerleşti. Bu süreçte, dersanelerin, ortaöğretim ve yükseköğretim sistemine geçişte, fırsat eşitliği bakımından yararlı olup olmadığı üzerine farklı görüşler ifade edildi. Ancak, dersanelere ilişkin yazılı ve görsel basına yansıyan bu tartışmalar genel olarak kişisel izlenimler ve değerlendirmelerin ötesine geçemedi. Oysa, Türkiye’de dersaneler üzerine, sınırlı da olsa, karar alma süreçlerinde yol gösterici olabilecek bazı bilimsel çalışmalar bulunuyor. ERG bu belgede, ilk olarak, konunun kişisel izlenimler ve görüşlerin ötesinde, geniş kapsamlı ampirik araştırmalar temelinde ele alınmasına katkı sağlamak adına, dersanelerin özellikle yükseköğretime geçiş sürecinde ne ölçüde belirleyici olduğunu inceleyen çalışmaların bulgularını özetlemektedir. Ardından, dersanelerin kapatılması veya özel okula dönüştürülmesi tartışmalarını Türkiye’de nitelikli eğitimin eşitlikçi biçimde sağlanması temelinde eleştirel bir bakış açısı ile ele almaktadır.

DERSHANELERE İLİŞKİN AMPİRİK BULGULAR

Türkiye’de dershaneye gitmenin üniversiteye giriş sınavında elde edilen başarıya etkisini araştıran çalışmaların ortak bulgusu dershaneye gitmenin başarıyı yükselttiğidir.

- 2002 yılının verisini kullandıkları ve pek çok sosyoekonomik değişkeni dikkate aldıkları çalışmalarında, Tansel ve Bircan (2005) dershaneye gitmenin iki veya dört yıllık bir üniversite programına yerleşme olasılığını % 9 oranında yükselttiğini ve dershaneye gitmenin üniversiteye giriş sınavında Matematik ve Fen alanlarında öğrenci başarısını pozitif yönde etkilediğini tahmin etmiştir.

- 2008 tarihli bir başka çalışmada, Gurun ve Millimet, aynı veri kaynağını kullanarak, 2002 fiyatları ile yıllık 1.275 dolardan (2013 fiyatları ile yaklaşık olarak 3.400 TL) daha fazla kaynağın dershaneye için harcanması durumunda, dershaneye gitmenin iki veya dört yıllık bir programa yerleşme olasılığını % 7 yükselttiğini bulgulamaktadır. Ancak yazarlar, dershaneye daha az kaynak ayrılması durumunda, dershaneye gitme ve üniversiteye yerleşme arasında herhangi bir ilişki bulunmadığını belirtmektedir.
- Son olarak, Alkan, Çarkoğlu, Filiztekin ve İnceoğlu (2008), 2001, 2002 ve 2005 ortaöğretime geçiş ve üniversiteye giriş verilerini bir arada değerlendirdikleri bir çalışmada, dershaneye devamın üniversite giriş sınavı başarısı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Bu çalışmanın yukarıda bahsi geçen araştırmalara göre temel bir artışı, tahminlerin öğrencilerin geçmiş akademik birikimlerini dikkate alarak yapılmış olmasıdır. Araştırmada, dershaneye gitmenin üniversiteye giriş sınavında başarıyı doğru yönde etkilediği ortaya koyulmuştur. Ancak bu etkinin doğrusal olmadığı ve dershaneye yılda 100 saatten fazla gitmenin üniversite giriş sınavında başarıya ek katkısının çok sınırlı olduğu belirlenmiştir.

Bu üç araştırmanın bulguları kamuoyundaki genel izlenimler ile uyumludur: Türkiye’de dershaneye gitmek üniversiteye giriş sınavında başarılı olmanın önemli belirleyicilerinden biridir.

Dershaneye gitmek anne-baba eğitimi ve gelir durumu ile ilişkili olmakla beraber, öğrencinin akademik başarısı ile dershaneye gitme olasılığı arasındaki ilişki daha güçlüdür.

- Alkan, Çarkoğlu, Filiztekin ve İnceoğlu’nun (2008) çalışması, anne ve babanın eğitimi ile gelir durumunun üniversiteye giriş sınavında başarıyı üç kanal üzerinden dolaylı olarak etkilediğini göstermektedir. Buna göre, daha eğitilmiş ebeveynlere sahip ve daha yüksek gelirli ailelerden gelen öğrencilerin hem geçmiş akademik birikimlerinin daha yüksek olma, hem ortalama üniversite giriş sınavı başarısı daha yüksek okullara girme, hem de dershaneye gitme olasılıkları daha yüksektir.
- Dershaneye gitmenin bir diğer önemli belirleyicisi öğrencinin motivasyonudur. Tansel ve Bircan’ın (2005) çalışması, annenin ek bir yıl daha eğitim almış olmasının dershaneye gitme olasılığını % 2 yükselttiğine işaret ederken, öğrencinin liseden takdir derecesi ile mezun olmasının dershaneye gitme olasılığını % 26, teşekkür ile mezun olmasının da bu olasılığı % 17 yükselttiğini belirtmektedir. Bu tahminler çerçevesinde yapılacak kaba bir hesaplama, diğer tüm etkenler sabit tutulduğunda, annesi ortaokul mezunu olan ve teşekkür almış bir öğrenci ile annesi üniversite mezunu olan ama teşekkür alamamış bir öğrencinin dershaneye gitme olasılıklarının yaklaşık olarak aynı olacağını gösterir.
- Ayrıca, Tansel (2013) ve Gurun ve Millimet (2008) çalışmalarında dershanelerin Türkiye genelinde dağılımının coğrafi/mekansal eşitsizliğe neden olduğu vurgulanır: Hakkari’de dershaneye giden öğrencilerin ortaöğretim kurumlarına kayıtlı öğrencilere oranı % 8’i bulmazken, bu oran Mersin’de % 40’ı ve Van’da % 55’i geçmektedir.

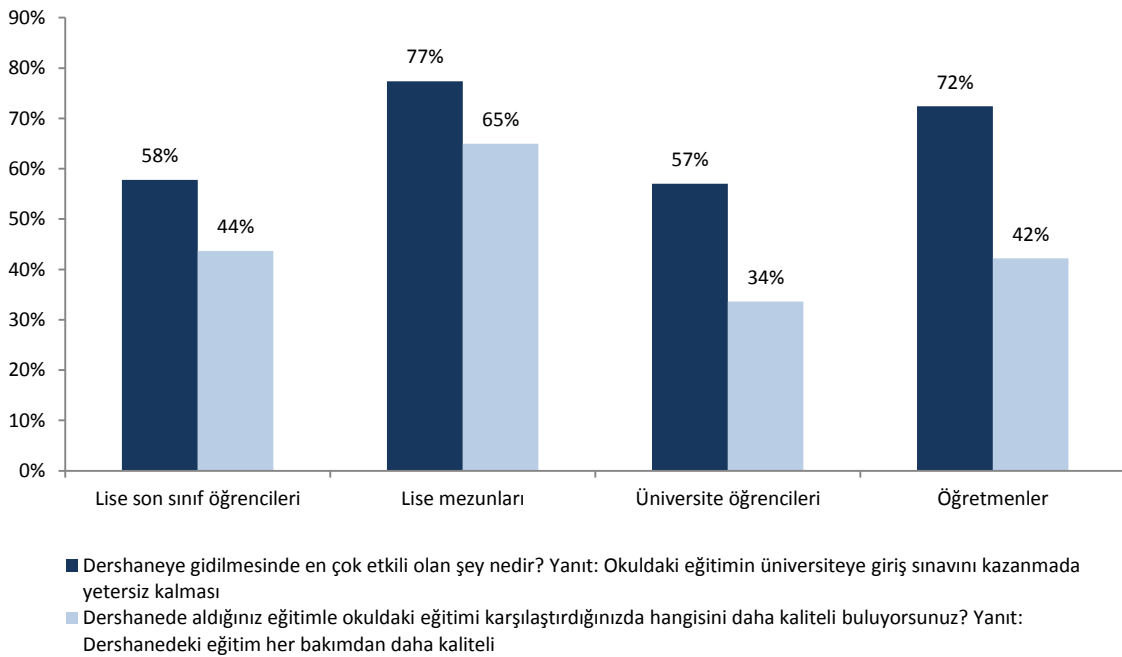
Özetle, mevcut araştırmalara göre dershaneye gitmenin üniversite giriş sınavlarında elde edilen başarı üzerinde pozitif yönde bir etkisi vardır ve dershaneye erişim sosyoekonomik göstergeler ile ilişkilidir. Ek olarak, dershaneye erişim bölgeler arasında önemli ölçüde

çeşitlilik göstermektedir ve bu nedenlerle dershanelerin üniversite giriş sınavlarında eşitsizliğe neden olduğu söylenebilir. Öte yandan, özellikle Tansel'in (2005) bulguları, **yüksek motivasyona sahip ve okul başarısı yüksek ancak düşük sosyoekonomik konuma sahip ailelerden gelen öğrencilerin de dershanelerden önemli ölçüde yararlandığına işaret etmektedir. Bu bulgu, dershanelerin belirli bir grup öğrenci için fırsat eşitliğini güçlendiren bir yönü bulunduğunu desteklemektedir.**

Türkiye'de hanehalkı kaynaklarının göz ardı edilemeyecek bir bölümü dersane ve özel ders harcamalarına yönlendirilmektedir. Öğrenciler ve öğretmenler arasında dershaneye yönelimin temel nedeninin okulda verilen eğitimin üniversiteye giriş sınavını kazanmak için yetersiz olduğu görüşü oldukça yaygındır.

- Dershane tercihinine ilişkin öğrencilerin ve öğretmenlerin algılarının en geniş kapsamlı biçimde derlendiği çalışmayı Türk Eğitim Derneği 2005'te yayımlamıştır. Bu raporun bulgularına göre, hanehalkları üniversiteye hazırlık sürecinde 2005 fiyatları ile toplam 5.322 dolar (2013 fiyatları ile yaklaşık olarak 12 bin TL) harcama yapmaktadırlar (TED, 2005).
- Gurun ve Millimet (2008) ise hanelerin toplam gelirlerinin % 15'ine varan oranlarda dersane harcaması yaptıklarını bildirmektedir.
- Bu harcamaların altında yatan temel motivasyon, öğrencilerin okulda verilen eğitimin kendilerini üniversite giriş sınavına hazırlamadığını düşünmeleridir. Vurgulanması gereken önemli bir nokta, öğretmenlerin de okulların öğrencileri üniversite sınavına yeteri kadar hazırlamadığını düşünmeleridir (TED, 2005).
- Buna ek olarak, sınav hazırlığının ötesinde hem öğrenciler hem öğretmenler arasında, azımsanamayacak bir grup dershanedeki eğitimin okuldaki eğitimden her bakımdan daha kaliteli olduğu izlenimine sahiptir (TED, 2005) (bkz. Grafik 1).

Grafik 1: Öğrenci ve öğretmenlerin sınav hazırlığı süreci ve okulda verilen eğitimin kalitesine ilişkin değerlendirmeleri

Kaynak: TED, 2005.

Sonuç olarak, dersanelere ilişkin ampirik çalışmalar, 1) dershaneye gitmenin üniversite giriş sınavı başarısını pozitif yönde etkilediğine, 2) dersane harcamalarının pek çok ailenin bütçelerinin önemli bir bölümünü oluşturduğuna ve 3) okulların öğrencileri üniversite sınavına hazırlayamamasının ve okulda verilen eğitimin niteliğinin görece düşüklüğünün dershaneyi tercih etmenin ardındaki en önemli neden olduğuna işaret etmektedir. Ancak, mevcut akademik çalışmalar temelinde dersanelerin hangi yönde, ne ölçüde ve kimin için fırsat eşitliğini etkilediğini çıkarsamak güçtür. Özellikle, bu alanda üniversite giriş sınavı başarısı, sosyoekonomik durum ve dersane erişimi arasındaki ilişkileri inceleyen yeni çalışmaların yapılmasına da gereksinim vardır; bunun bir nedeni mevcut araştırmaların güncelliklerini yitirmekte olmasıdır.

Özetle, dersanelere yönelim doğrudan nitelikli eğitim talebi ve üniversite giriş sınavlarındaki rekabet durumu ile ilişkilidir. Oysa dersanelerin kapatılması/özel okula dönüştürülmesi gibi bir politika tercihinin Türkiye’de 1) eğitimin kalitesini ne ölçüde ve nasıl olumlu yönde etkileyeceği ve 2) üniversite giriş sınavlarında rekabetin önüne nasıl geçebileceği açık değildir.

EĞİTİM TARTIŞMALARINDA POLİTİKA ÖNCELİKLERİ

Son dönemdeki ERG çalışmalarında altı sıkça çizilen ve bu tartışmalar açısından da geçerli olan temel bir gereksinim etkin çözümler üretebilmek için eğitim sisteminin iki temel sorun alanına odaklanmaktır. Bunlardan ilki Türkiye’deki tüm bireylerin farklı özellik ve konumlarından bağımsız olarak eğitime eşit erişimi konusunda yaşanan zorluklardır. İkinci alan ise eğitime devam eden bireylerin okulda hangi konuyu, nasıl öğrendikleri ve bunun sonucunda nasıl eğitim çıktılarını elde ettiklerini de içeren, eğitimde kalite düzeyi sorunudur. Eğitimin temel amaçlarından biri, bireylerin potansiyellerini olabilecek en üst noktaya taşımak; kişisel ve sosyoekonomik etmenlerden bağımsız olarak her bireye eşit başarı fırsatı tanımaktır. Dünya çapında yapılan birçok akademik çalışmada, en yüksek performansı sergileyen eğitim sistemlerinin, tüm çocuklara kaliteli eğitim fırsatı sunan sistemler olduğu görülür.

Son yıllarda Türkiye’de okullulaşma, özellikle kız öğrenciler için, önemli ölçüde artmıştır. Ancak, eğitimin kalitesi yükselmedikçe okula erişimi sağlanan öğrencilerin öğrenme düzeyi ve öğrendiklerini yaşam becerilerine ne ölçüde dönüştürebildikleri tartışma konusu olmaya devam edecektir. Eğitimde kalitenin önemli göstergelerinden biri, öğrenim çıktılarıdır. Son olarak 2011 yılında uygulanan ve uluslararası bir değerlendirme olan Uluslararası Matematik ve Fen Eğilimleri Araştırması’ndan (TIMSS) çıkan önemli bulgular, Türkiye’de hem 4 hem de 8. sınıf düzeyinde öğrencilerin dörtte birine yakınının temel düzeyde yeterliklere dahi sahip olmadıkları yönündedir. Bu durum eğitimde kalite eksikliğinin bir göstergesidir. Bu nedenle, erişimi artırmaya yönelik çalışmaların tamamlayıcısı olarak, bölgesel ve diğer farklılıklar da dikkate alınarak, ulusal düzeyde eğitimin kalitesinin iyileştirilmesi için sürdürülen çalışmalar önceliklendirilmeli ve tamamlanmalıdır. Bu çalışmalardan biri, okul içinde ve dışında öğretmenlerin mesleki bilgi, beceri, değer ve tutumlarının gelişimini destekleyen, etkili öğrenme ve öğretme ortamları oluşturmada öğretmene destek sağlayan süreçler bütünü olarak tanımlanmış olan Okul Temelli Mesleki Gelişim (OTMG) modeli çalışmasıdır. Bununla bağlantılı olarak belirlenmesi planlanan öğretmen yeterlikleri; öğretmenlerin uzmanlık alanları ve çalışma koşullarıyla ilgili bir yol

haritası sunması beklenen Ulusal Öğretmen Stratejisi ve kaliteli erken çocukluk eğitiminin yaygınlaştırılması da eğitimde kaliteyi yükseltebilecek adımlar arasında sayılabilir.

Kalite konusunda yaşanan sıkıntılardan bağımsız görülmemesi gereken eşitsizlik de Türkiye’de önemli bir sorun alanı olmaya devam etmektedir. TIMSS sonuçlarına göre akademik yeterliklerin dağılımında Türkiye’deki öğrenci performansı iki uçta toplanmıştır; Türkiye’de öğrenciler çok iyi ya da çok kötü performans göstermeye eğilimlidir. İleri düzey yeterliklerde tüm ülkeler ortalaması ya da daha üzerinde performans görülürken, düşük düzey altında kalan öğrenci yüzdesi tüm ülkeler ortalamasının oldukça üzerindedir. Bu durum, eğitim sisteminde eşitsizliğin önemli bir sorun olduğuna işaret eder. Gençlerin sosyoekonomik nedenlerle akademik potansiyellerini gerçekleştirememesi mevcut kalkınma politikası ve ülkenin geleceği açısından olumsuz bir durumdur. Sosyoekonomik durum nedeniyle gereken desteği alamayan öğrenciler istedikleri okullara gidememekte; bu da onların gelecekteki çalışma yaşamlarından elde edecekleri gelire kadar birçok konuda akranlarının gerisinde kalmalarına neden olabilmektedir. Bu durum ayrıca, nesiller arasında toplumsal hareketlilik olanaklarının kullanılmaması anlamına gelebilir.

Bu iki temel sorun alanının yanı sıra, veriye dayalı analizlerin sonuçları ve uzman görüşleri ilgili tüm paydaşlarla tartışılmadan ve farklı paydaşların görüşleri alınmadan, köklü ve kapsamlı değişikliklerin ani ve tartışmalı biçimde gündeme getirilmesi ve uygulanması, kendi içinde başlı başına bir sorundur. Düzenlemelerde, eğitimin birçok bileşeni barındıran karmaşık bir sistem olduğu ve bir strateji bütünlüğüne gereksinim olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Mevcut durumun aksine, değişikliklerin, başta öğrenciler ve öğretmenler olmak üzere, eğitimin önemli paydaşlarının gereksinimleri analiz edilerek ve sorunların temel nedenleri irdelenerek planlanmasında büyük yarar olacaktır. Eğitim gibi dinamik bir alanda çözüm gerektiren konuların ortaya çıkması doğaldır; reformların ise sorunların altındaki dinamikleri ne ölçüde dikkate aldığını daha etraflıca düşünmek gerekir. Eğitim politikalarına ilişkin süreçler, kısa vadeli yöntemlerle yürütülmek yerine, bütüncül ve katılımcı bir stratejiyle öğrenci odaklı, kaliteyi yükseltici, eşitsizlikleri mümkün olduğunca ortadan kaldırmaya özen gösteren yapıcı bir biçimde işletilmelidir.

Eşitlik, çoğulculuk ve insan haklarına saygı ilkelerini benimsemiş demokratik bir toplumun etkin yurttaşları olacak bireylerin yetişmesi için erken çocukluk döneminden başlayarak yaşam boyu öğrenme yaklaşımı doğrultusunda gerçekleştirilecek eğitim reformu Türkiye'nin en acil gereksinimlerindedir. ERG, kız ve erkek tüm çocukların hakları olan kaliteli eğitime ulaşmalarının Türkiye'nin en önemli hedefi olduğunu savunmakta ve kaliteli eğitimin, sürdürülebilir gelişmeyi ve yüksek rekabet gücüne ulaşmayı hedefleyen Türkiye'yi geleceğe taşımanın tek yolu olduğuna inanmaktadır. Eğitim alanında kamuoyu nezdinde gerçekleşen tartışmaların, sorunların asıl nedenlerini göz önünde bulundurarak devam etmesi de, bu açıdan bakıldığında, politika yapım süreçlerine daha çok yarar sağlayacaktır.

Bu nedenlerle, karar vericilerin, dershanelerin kapatılması/özel okula dönüştürülmesinin Türkiye’deki her çocuğun nitelikli eğitime eşitlikçi biçimde erişmesine nasıl katkı yapacağını kamuoyuna veriler temelinde açıklamaları ve ilgili politika belgelerini ve dayanaklarını eğitimin tüm tarafları ile saydamca paylaşmaları büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Alkan, A., Çarkoğlu, A., Filiztekin, A. & İnceoğlu, F. (2008). Türkiye ortaöğretim sektöründe katma değer oluşunu, Proje No: SOBAG-104K092. İstanbul.

Gurun, A. & Millimet, D. L. (2008). Does private tutoring payoff?. IZA Discussion Paper No. 3637. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1230824> or <http://dx.doi.org/10.1111/j.0042-7092.2007.00700>

Tansel, A. (2013). Türkiye’de özel dersaneler: Yeni geliřmeler ve dersanelerin geleceği. Ankara: Orta Dođu Teknik Üniversitesi Ekonomik Araştırma Merkezi.

Tansel, A. & Bircan, F. (2005). Effect of supplementary education on university entrance examination performance in Turkey, (Türkiye’de özel dersane eğitiminin üniversite giriş sınavlarında başarıya etkisi). Kahire: Economic Research Forum Çalışma Raporu No. 0407 ile Bonn: IZA Çalışma Raporu No. 1609.

Tansel, A. & Bircan, F. (2006). Demand for education in Turkey: A Tobit analysis of supplementary education expenditures, (Türkiye’de öğrenime olan talep: Özel dersane harcamaları üstüne bir Tobit çözümlemesi). *Economics of Education Review*, 25 (4), 303-313.

Türk Eğitim Derneği (TED) (2005). Türkiye’de üniversiteye giriş sistemi araştırması ve çözüm önerileri. Ankara: TED.

Bu politika notu, 22 Kasım 2013 tarihinde yayımlanmıştır.

BANKALAR CADDESİ
MİNİNERVA HAN NO 2, KAT 5
KARAKÖY 34420 İSTANBUL

T +90 (212) 292 05 42
F +90 (212) 292 02 95

erg.sabanciuniv.edu

Eğitim Reformu Girişimi (ERG), çalışmalarını iki öncelikli amaç doğrultusunda sürdürüyor. Bunlardan ilki, kız ve erkek tüm çocukların hakları olan kaliteli eğitime erişimlerini güvence altına alacak ve Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik gelişimini üst düzeylere taşıyacak eğitim politikalarının oluşmasına katkıda bulunmaktadır. ERG'nin katkıda bulunduğu diğer başlıca alan ise eğitime ilişkin katılımcı, saydam ve yenilikçi politika üretme süreçlerinin yaygınlaşmasıdır.

ERG, bu amaçlara yönelik olarak araştırma, savunu ve eğitim çalışmalarını "herkes için kaliteli eğitim" vizyonu doğrultusunda sürdürüyor.

